

ตัดทิต

ปัจจัยหมู่หนึ่ง เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เนื้อความย่อเพื่อใช้แทนศัพท์ ย่อคำพูดให้สั้นลง เรียกว่า “ตัดทิต” มีรูปวิเคราะห์ว่า “ตสฺส หิตฺ ตทฺทิตฺ (ปัจจัยชาติ) แปลว่า (ปัจจัย) เป็นประโยชน์เกื้อกูล แก่เนื้อความย่อ นั้น ชื่อว่าตัดทิต

ตัดทิต จึงเป็นการเชื่อมคำนามกับปัจจัย เป็นการสร้างคำใหม่เพื่อให้กระชับกว่าการใช้คำนามล้วน ๆ หมายความว่า ปัจจัยกลุ่มนี้ ช่วยย่อคำให้สั้นลง เช่นคำว่า “สุยามเม ชาโต เกิดในสยาม” ลง ฦกปัจจัยแทน ชาต คงไว้แต่ สยาม – เป็น สยามิโก

ตัดทิต ว่าโดยย่อ แบ่งเป็น ๓ อย่าง คือ สามัญญตัดทิต ภาวตัดทิต และอภัยตัดทิต ที่จัดเป็นเช่นนั้นเพราะจัดตามลักษณะตัดทิต

สามัญญตัดทิต ๑๓ อย่าง

ตัดทิตใดลงปัจจัยใช้แทนศัพท์ได้มากทั้งในนามนาม คุณนาม และสัพพนาม ชื่อว่าสามัญญตัดทิต ๆ ทั้ง ๑๓ อย่าง คือ โคตตตัดทิต ทรตยาทิตตัดทิต ราคาทิตตัดทิต ชาตาทิตตัดทิต สมุหตัดทิตฐานตัดทิต พหุลตัดทิต เสฏฐตัดทิต ตทิสสัถถิตตัดทิต ปกติตตัดทิต สังขยาตัดทิต ปุรณตัดทิต วิชาคตัดทิต (โค ต รา ชา ส ฐา พ เส ต ป สํ ปู วิ) ส่วนคัมภีร์ศัพทศาสตร์แบ่งเป็น ๑๕ โดยเพิ่มอุปมาตัดทิต และนิสสิตตัดทิต

การลงปัจจัยที่เนื่องด้วย ฦก จะต้องพฤทธิต้นศัพท์ ถ้าต้นศัพท์เป็นสระ อ, อิ, อุ ไม่มีตัวสะกดให้พฤทธิได้ ถ้ามีตัวสะกด หรือ เป็นสระ อา อี อุ ห้ามพฤทธิ ทีฆะ อ เป็น อา, อิ เป็น อี, อุ เป็น อู ก็ดี, วิการ อิ เป็น เอ, อุ เป็น โอ ก็ดี ชื่อว่า พฤทธิ แล้วให้ลบ ฦก ปัจจัยเสีย

ศัพท์หน้าที่ใช้สังขยาคุณในเสฏฐตัดทิต สัพพนามใช้ในอภัยตัดทิต สังขยาใช้ในปุรณตัดทิต สังขยาตัดทิต วิชาคตัดทิต ส่วนนิบาต มีใช้อยู่ในชาตาทิตตัดทิตบ้าง ปัจจัยในตัดทิตทั้ง ๔๙ ตัว ใช้แทนศัพท์ทั้งสิ้น มียกเว้นปัจจัยในเสฏฐตัดทิต ๕ ตัว ไม่ใช้แทนศัพท์

๑. โคตตัตถิต

โคตตัตถิต ใช้ปัจจัยแทน โคตต ศัพท์ หรือ อปจจ ศัพท์ แปลว่า เหล่ากอ มีปัจจัย ๘ ตัว คือ ณ, ฌายน, ฌาน, ฌาย, ณิ, ฌิก, ฌว, ฌนร

- ณ ปัจจัย เช่น

- วสิฏฐส อปจจ วสิฏฐ เหล่ากอ แห่งวสิฏฐะ ชื่อว่า วสิฏฐะ
- โคตมส อปจจ โคตโม เหล่ากอ แห่งโคตมะ ชื่อว่า โคตมะ
- วสุเทวส อปจจ วสุเทโว เหล่ากอ แห่งวสุเทวะ ชื่อว่า วสุเทวะ

- ฌายน ปัจจัย เช่น

- กจจส อปจจ กจจายโน เหล่ากอ แห่งกัจจะ ชื่อว่า กัจจายนะ
- วจจส อปจจ วจจายโน เหล่ากอ แห่งวัจฉะ ชื่อว่า วัจจายนะ
- โมคคลลียา อปจจ โมคคลลายนโน เหล่ากอ แห่งนางโมคคัลลี ชื่อว่า โมคคัลลายนะ

- ฌาน ปัจจัย เช่น

- กจจาโน วจจาโน โมคคลลาโน ตั้งวิเคราะห์และแปลเหมือน ฌายน ปัจจัย

- ฌาย ปัจจัย เช่น

- ภคินียา อปจจ ภาคินียโย เหล่ากอ แห่งพี่น้องหญิง ชื่อว่า ภาคินียะ
- วินตยา อปจจจจ เวนเตยโย เหล่ากอ แห่งนางวินตา ชื่อว่า เวนเตยยะ
- โรหิณียา อปจจจจ โรหิณียโย เหล่ากอ แห่งนางโรหิณี ชื่อว่า โรหิณียะ

- ณิ ปัจจัย เช่น

- ทกขส อปจจจ ทกขิ เหล่ากอ แห่งทักขะ ชื่อว่า ทักขิ

- วสวสุส อปจจํ วาสวิ เหล่ากอ แห่งวสวะ ชื่อว่า วาสวิ
- วรฺณสุส อปจจํ วารฺณนิ เหล่ากอ แห่งวรฺณะ ชื่อว่า วารฺณนิ

- ฦก ปัจจัย เช่น

- สกฺยปฺุตฺตสุส อปจจํ สกฺยปฺุตฺติโก เหล่ากอ แห่งบุตรแห่งสํกยะ ชื่อว่า สกฺยปฺุตฺติกะ
- นาฎฺปฺุตฺตสุส อปจจํ นาฎฺปฺุตฺติโก เหล่ากอ แห่งบุตรแห่งชนรํา ชื่อว่า นาฎฺปฺุตฺติกะ
- ชินทตฺตสุส อปจจํ ชินทตฺติโก เหล่ากอ แห่งชินทตฺตะ ชื่อว่า ชินทตฺติกะ

- ฦว ปัจจัย เช่น

- อุปกฺสุส อปจจํ โอปกโว เหล่ากอ แห่งอุปกุ ชื่อว่า โอปกวะ
- มนฺโน อปจจํ มานโว เหล่ากอ แห่งมนุ ชื่อว่า มานวะ
- ภคฺคฺโน อปจจํ ภคฺคโว เหล่ากอ แห่งภคฺคฺ ชื่อว่า ภคฺควะ

- ฦร ปัจจัย เช่น

- วิธวาย อปจจํ เวธเวโร เหล่ากอ แห่งแม่หม้าย ชื่อว่า เวธเวระ
- สมณฺส อปจจํ สามณฺเโร เหล่ากอ แห่งสมณะ ชื่อว่า สามณฺเระ

๒. ทรตยาที่ตีทิต

ทรตยาที่ตีทิต ใช้ ฦก ปัจจัย แทน ทรตติ ศัพท์เป็นต้น เช่น

- นาวาย ทรตตีติ นาวีโก (ชนใด) ย่อมข้าม ด้วยเรือ เหตุุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า ผู้ข้ามด้วยเรือ
- ตีเลหิ สัสมุญญั โภชนั เตลิกั โภชนะ ระคนพร้อมแล้ว ด้วยเมล็ดงา ท. ชื่อว่า ระคนแล้วด้วยงา
- สกณฺเณ จรตีติ สากฺกุโโก (ชนใด) ย่อมเที่ยวไป ด้วยเกวียน เหตุุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า ผู้เที่ยวไปด้วยเกวียน
- ราชคเห ชาโต ราชคหิโก (ชน) เกิดแล้ว ในเมืองราชคฤหฺ ชื่อว่า ผู้เกิดในเมืองราชคฤหฺ
- ตสมิ วสตีติ ราชคหิโก (ชนใด) ย่อมอยู่ ในเมืองราชคฤหฺ (นั้น) เหตุุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า ผู้อยู่ในเมืองราชคฤหฺ
- กาเยน กตํ กมฺมํ กายิกํ กรรม (อันชน) ทำแล้ว ด้วยกาย ชื่อว่า อันชนทำแล้วด้วยกาย
- ตสมิ วตตตีติ กายิกํ (กรรมใด) ย่อมเป็นไป ในกายนั้น เหตุุนั้น (กรรมนั้น) ชื่อว่า เป็นไปในกาย
- ทวาเร นิยุตโต โทวาริโก (ชน) ประกอบ ที่ประตุ ชื่อว่า ผู้ประกอบที่ประตุ
- สกุณฺเณ หนตฺวา ชีวตีติ สากุณฺนิโก (ชนใด) ฆ่า ชิงนก ท. เป็นอยู่ (เลี้ยงชีวิต) เหตุุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า ผู้ฆ่าชิ่งนกเป็นอยู่
- สงฺฆสฺส สนตํ สงฺฆิกํ (วัตถุใด) เป็นของมีอยู่ แห่งสงฆ์ (วัตถุนั้น) ชื่อว่า วัตถุมีอยู่แห่งสงฆ์
- อกฺเขน ทิพฺพตีติ อกฺชิโก (ชนใด) ย่อมเล่น ด้วยสกา เหตุุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า ผู้เล่นด้วยสกา

๓. ราคาที่ตีพิมพ์

ราคาที่ตีพิมพ์ใช้ ณ ปัจจุบัน แทน ราคา คัพท เป็นต้น เช่น

- กาสาเวน รตต์ วัตถิ กาสาวุ ผ้า (อันบุคคล) ย่อมแล้ว ด้วยรสผาด ชื่อว่า ผ้าอันบุคคลย่อมแล้วด้วยรสผาด
- มหิสสุส อิท มิส มาหิส เนื้อ นี้ ของกระปือ ชื่อว่า เนื้อของกระปือ
- มคธ ชาโต มาโคร (ชน) เกิดแล้ว ในแวนแคว้นมคธ ชื่อว่า ผู้เกิดในแวนแคว้นมคธ,
- ตสมิ วสตีติ มาโคร (ชนใด) ย่อมอยู่ในแวนแคว้นมคธ นั้น เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า ผู้อยู่ในแคว้นมคธ,
- ตตร อิสสุโร มาโคร (ชน) เป็นอิสระ ในแวนแคว้นมคธ นั้น ชื่อว่า ผู้เป็นอิสระในแคว้นมคธ
- กตติกาย นิยุตโต กตติโก (มาโส) เตือน ประกอบ ด้วยฤกษ์กัตติกา ชื่อว่า เตือนประกอบด้วยฤกษ์กัตติกา
- วุยากรณิ อธิเตติ เวยุยากรโณ (ชนใด) ย่อมเรียน ซึ่งพยากรณ์ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่าผู้เรียนซึ่งพยากรณ์

๔. ขาดาทิตัทธิต

ขาดาทิตัทธิต ใช้ปัจจัย อิม, อีย, กिय แทน ขาด ศัพท์ เป็นต้น

- อิม ปัจจัย เช่น

- ปุเร ชาโต ปุริโม (ชน) เกิดแล้ว ในก่อน ชื่อว่า ผู้เกิดแล้วในก่อน
- มชฌเม ชาโต มชฌโม (ชน) เกิดแล้ว ในท่ามกลาง ชื่อว่า ผู้เกิดแล้วในท่ามกลาง
- ปจฉา ชาโต ปจฉโม (ชน) เกิดแล้ว ในภายหลัง ชื่อว่า ผู้เกิดแล้วในภายหลัง
- ปุตโต อสส อตถิติ ปุตติโม บุตร ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีบุตร
- อนนเต นียุตโต อนนติโม (ชน) ประกอบในที่สุด ชื่อว่า ผู้ประกอบในที่สุด

- อีย ปัจจัย เช่น

- มนุสสชาติยา ชาโต มนุสสชาติโย (ชน) เกิดแล้ว โดยชาติแห่งมนุษย์ ชื่อว่า ผู้เกิดแล้วโดยชาติแห่งมนุษย์
- อสสชาติยา ชาโต อสสชาติโย (สัตว์) เกิดแล้ว โดยชาติแห่งม้า ชื่อว่า ผู้เกิดแล้วโดยชาติแห่งม้า
- ปณชิตชาติยา ชาโต ปณชิตชาติโย (ชน) เกิดแล้ว โดยชาติแห่งบัณฑิต ชื่อว่า ผู้เกิดแล้วโดยชาติแห่งบัณฑิต
- ปณชิตชาติ อสส อตถิติ ปณชิตชาติคย ชาติแห่งบัณฑิต ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีชาติแห่งบัณฑิต

- กिय ปัจจัย เช่น

- อนนธ นียุตโต อนนธกियो (ชน) ประกอบแล้ว ในที่มีด ชื่อว่า ผู้ประกอบในที่มีด

๕. สมุหัตถ์ทิต

สมุหัตถ์ทิต ใช้ปัจจัย ๓ ตัว คือ กณ, ณ, ตา แทน สมุห ศัพท์

- กณ ปัจจัย เช่น

- มนุสฺसानํ สมุโห มานุสฺสโก ประชุม แห่งมนุษย์ ท. ชื่อว่า ประชุมแห่งมนุษย์/หมู่แห่งมนุษย์
- มยุรานํ สมุโห มายุโรโก ประชุม แห่งนกยูง ท. ชื่อว่า ประชุมแห่งนกยูง/ฝูงแห่งนกยูง
- กโปตานํ สมุโห กาโปโตโก ประชุม แห่งนกพิราบ ท. ชื่อว่า ประชุมแห่งนกพิราบ/ฝูงแห่งนกพิราบ

- ณ ปัจจัย เช่น

- มานุสฺโส มายุโร กาโปโต วิเคราะห์และแปลเหมือน กณ ปัจจัย

- ตา ปัจจัย เช่น

- คามานํ สมุโห คามตา ประชุม แห่งชาวบ้าน ท. ชื่อว่า ประชุมแห่งชาวบ้าน
- ชนนานํ สมุโห ชนตา ประชุม แห่งชน ท. ชื่อว่า ประชุมแห่งชน
- สหายานํ สมุโห สหายติ ประชุม แห่งสหาย ท. ชื่อว่า ประชุมแห่งสหาย

๖. ฐานทัทธิต

ฐานทัทธิต ใช้ปัจจัย ๒ ตัว คือ อีย, เอยย ปัจจัย แทน ฐาน, อรหติ, หิต, ภาว

- ลง อีย ปัจจัย เช่น

- มทนสฺส ฐานํ มทนียํ ที่ตั้ง แห่งความเมา ชื่อว่าที่ตั้งแห่งความเมา
- พนฺธนสฺส ฐานํ พนฺธนียํ ที่ตั้ง แห่งความผูก ชื่อว่าที่ตั้งแห่งความผูก
- โมจนสฺส ฐานํ โมจนียํ ที่ตั้ง แห่งความแก้ ชื่อว่าที่ตั้งแห่งความแก้

- อีย, เอยย ปัจจัยทั้ง ๒ นี้ ลงในอรรถ คือ อรห (ควร) เช่น

- ทสฺสนํ อรหตีติ ทสฺสนียโย (ชนใด) ย่อมควร ซึ่งความเห็น เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่าผู้ควรซึ่งการเห็น
- ปุชฺชนํ อรหตีติ ปุชฺชนียโย (ชนใด) ย่อมควร ซึ่งการบูชา เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่าผู้ควรซึ่งการบูชา
- ทกฺขิณํ อรหตีติ ทกฺขิณียโย (ชนใด) ย่อมควร ซึ่งทักษิณา เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่าผู้ควรซึ่งทักษิณา

ในคัมภีร์สันทนีติปกรณ์กล่าวว่า อีย ปัจจัย ลงในอรรถอย่างอื่นได้ เช่น

- อฺปาทานานํ หิตํ อฺปาทานียํ เกื้อกูล แก่อุปาทาน ท. ชื่อว่าเกื้อกูลแก่อุปาทาน
- อฺทเร ภาวํ อฺทริยํ (โภชนะ) มีในท้อง ชื่อว่าโภชนะมีในท้อง

๗. พหุศัพท์

พหุศัพท์ ใช้ อาวุ ปัจจัย แทน ปกติ หรือ พหู ศัพท์ เช่น

- อภิขณา อสุส ปกติ อภิขณาอ อภิขณา เป็นปกติ ของชนนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีอภิขณาเป็นปกติ
- อภิขณา อสุส พหุลา อภิขณาอ อภิขณา ของชนนั้น มาก (ชนนั้น) ชื่อว่า มีอภิขณามาก
- สีสํ อสุส ปกติ สีสําลุ หนาว เป็นปกติ ของประเทศนั้น (ประเทศนั้น) ชื่อว่า มีหนาวเป็นปกติ
- สีสํ เอตถ พหุลํ สีสําลุ ความหนาว ในประเทศนั้น มาก (ประเทศนั้น) ชื่อว่า มีหนาวมาก
- ทยา อสุส ปกติ ทยาอ ความเอ็นดู เป็นปกติ ของชนนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีความเอ็นดูเป็นปกติ
- ทยา อสุส พหุลา ทยาอ ความเอ็นดู ของชนนั้น มาก (ชนนั้น) ชื่อว่า มีความเอ็นดูมาก

๘. เสฏฐัตถิต

เสฏฐัตถิต ใช้ปัจจัย ๕ ตัว คือ **ตร, ตม, อียิสสก, อีย, อิกฺกุ** เป็นเครื่องหมายคุณนาม ๒ ชั้น มีรูปวิเคราะห์และคำแปลเหมือนกัน

- ตร ปัจจัย เช่น

- ปาปโตร เป็นบาปกว่า, ปณฺชิตโตร เป็นบัณฑิตกว่า, หีนโตร เลวกว่า, ปณฺตีต-โร ประณีตกว่า

- สพฺเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโปติ ปาปโตร (ชนท.) เหล่านี้ ทั้งปวง เป็นบาป, (ชน) นี้ เป็นบาป โดยเฉพาะ แห่ง (กว่า) ชน ท. เหล่านี้ เหตุนั้น (ชนนี้) ชื่อว่าเป็นบาปกว่า

- สพฺเพ อิเม หีนา, อยมิเมสํ วิเสเสน หีโนติ หีนโตร เลวกว่า

- สพฺเพ อิเม ปณฺชิตา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปณฺชิตฺโตติ ปณฺชิตโตร เป็นบัณฑิตกว่า

- สพฺเพ อิเม ปณฺตีตา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปณฺตีโตติ ปณฺตีตโตร ประณีตกว่า

- ตม ปัจจัย เช่น

- สพฺเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ อติวิเสเสน ปาโปติ ปาปโตร/ปาปตโม. (ชน ท.) เหล่านี้ ทั้งปวง เป็นบาป, (ชนนี้) เป็นบาป โดยเฉพาะ แห่ง (กว่า) ชน ท. เหล่านี้ เหตุนั้น (ชนนี้) ชื่อว่าปาปตร (เป็นบาปกว่า), ปาปตม (เป็นบาปที่สุด)

- สพฺเพ อิเม หีนา, อยมิเมสํ อติวิเสเสน หีโนติ หีนตโม เลวที่สุด

- สพฺเพ อิเม ปณฺชิตา, อยมิเมสํ อติวิเสเสน ปณฺชิตฺโตติ ปณฺชิตตโม เป็นบัณฑิตที่สุด

- สพฺเพ อิเม ปณฺตีตา, อยมิเมสํ อติวิเสเสน ปณฺตีโตติ ปณฺตีตตโม ประณีตที่สุด

- อียิสสก ปัจจัย คือ

- สพฺเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโปติ ปาปียิสสก เป็นบาปกว่า

- อีย ปัจจัย เช่น

- สพเพ อิเม ปาปา, อยมิเมส์ วิเสเสน ปาโปติ ปาปิโย เป็นบาปกว่า
- สพเพ อิเม อปุปา, อยมิเมส์ วิเสเสน อปุโปติ กนิโย น้อยกว่า (แปลง อปุป เป็น กน)
- สพเพ อิเม ปสตุถา, อยมิเมส์ วิเสเสน ปสตุโถติ เสยโย ประเสริฐกว่า, อันบัณฑิตสรรเสริญแล้วกว่า (แปลง วุฑฒ เป็น ส, แปลง อี เป็น เอ, ซ้อน ย)
- สพเพ อิเม วุฑฒา, อยมิเมส์ วิเสเสน วุฑโฒติ เขยโย เจริญกว่า (แปลง วุฑฒ เป็น ช, แปลง อี เป็น เอ ซ้อน ย)

- อิกฺฐ ปัจจัย เช่น

- สพเพ อิเม ปาปา, อยมิเมส์ อติวิเสเสน ปาโปติ ปาปิฏฺฐ เป็นบาปที่สุด
- สพเพ อิเม อปุปา, อยมิเมส์ อติวิเสเสน อปุโปติ กนิฏฺฐ น้อยที่สุด (แปลง อปุป เป็น กน)
- สพเพ อิเม ปสตุถา, อยมิเมส์ อติวิเสเสน ปสตุโถติ เสฏฺฐ ประเสริฐที่สุด, อันบัณฑิตสรรเสริญแล้วที่สุด (แปลง วุฑฒ เป็น ส, แปลง อี เป็น เอ)
- สพเพ อิเม วุฑฒา, อยมิเมส์ อติวิเสเสน วุฑโฒติ เขฏฺฐ เจริญที่สุด (แปลง วุฑฒ เป็น ช, แปลง อี เป็น เอ ซ้อน ย)

การตั้งวิเคราะห์แบบรวมทั้งวิเสสและอติวิเสส

- สพเพ อิเม ปาปา, อยมิเมส์ วิเสเสน ปาโปติ ปาปโตร/ปาปตโม (ชน ท.) เหล่านี้ ทั้งปวงเป็นบาป, (ชน) นี้ เป็นบาป โดยวิเสส กว่า ชน ท. เหล่านี้ เหตุนั้น (ชนนี้) ชื่อว่าเป็นบาปกว่า (ปาปตร) เป็นบาปที่สุด (ปาปตม)

ปัจจัยทั้ง ๕ ในตฺทิตฺถิ แบ่งเป็นเครื่องหมายคุณนาม ๒ ชั้น ดังนี้

- ตร อียิสฺสก อีย เป็นเครื่องหมายคุณนามชั้นวิเสส
- ตม อิกฺฐ เป็นเครื่องหมายคุณนามชั้นอติวิเสส

- ปัจจัยเหล่านี้ใช้แทน เสฏฐ คัพท์ มีโครงสร้างรูปวิเคราะห์ว่า
 - อัญญบทเป็น ปุ. สพเพ อิเม..., อยมิเมสํ วิเสเสน ...ติ = ... (.....)
 - อัญญบทเป็น อิตฺ. สพฺพา อีมา..., อยมิมาสํ วิเสเสน ...ติ = ... (.....)
 - อัญญบทเป็น นปุ. สพฺพานิ อีมานิ..., อยมิเมสํ วิเสเสน ...ติ = ... (.....)

๙. ตัทธสัทธิตัทธิต

ตัทธสัทธิตัทธิต ใช้ปัจจัย ๙ ตัว คือ **วี, ส, สี, อิก, อี, ร, วนตุ, มนตุ, ณ** แทน อตฺถิ คัพท์

- **วี ปัจจัย** เช่น
 - เมธา อสฺส อตฺถิตฺติ เมธาวี เมธา (ปัญญา) ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีปัญญา
 - มายา อสฺส อตฺถิตฺติ มายาวี มายา ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีมายา
- **ส ปัจจัย** คือ
 - สุเมธา อสฺส อตฺถิตฺติ สุเมธโส เมธาตี ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีเมธาตี
- **สี ปัจจัย** เช่น
 - ตโป อสฺส อตฺถิตฺติ ตปสี ตปะ ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีตปะ
 - เตโช อสฺส อตฺถิตฺติ เตชสี เตช ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีเดช
- **อิก ปัจจัย** เช่น
 - ทนฺโท อสฺส อตฺถิตฺติ ทนฺทโก ไม้เท้า ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีไม้เท้า
 - อตฺโถ อสฺส อตฺถิตฺติ อตฺถิกโก ความต้องการ ของชนนี้ มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีความต้องการ

- **อิ ปัจจัย** เช่น ทณฺหิ คนมีไม้เท้า (วิเคราะห์เหมือน ทณฺหิโก)

- สุขํ อสฺส อตฺถิติ สุขี สุข ของชนนั้น มีอยู่ (ชนนั้น) ชื่อว่า มีสุข
- โภโค อสฺส อตฺถิติ โภคี โภคะ ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีโภคะ

- **ร ปัจจัย** เช่น

- มรฺ อสฺส อตฺถิติ มรฺโร น้ำผึ้ง ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีน้ำผึ้ง
- มุขํ อสฺส อตฺถิติ มุขโร ปาก ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีปาก

- **วณฺตุ ปัจจัย** เช่น

- คฺุณ อสฺส อตฺถิติ คฺุณวา คฺุณ ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีคฺุณ
- ฌนํ อสฺส อตฺถิติ ฌนวา ทรัพย์ ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีทรัพย์
- ปณฺญา อสฺส อตฺถิติ ปณฺญวา ปัญญา ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีปัญญา
- บุณฺญํ อสฺส อตฺถิติ บุณฺญวา บุญ ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีบุญ

- **มนฺตุ ปัจจัย** เช่น

- อายุ อสฺส อตฺถิติ आयสฺมา อายุ ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีอายุ
- สติ อสฺส อตฺถิติ สติมา สติ ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีสติ
- จกฺขุ อสฺส อตฺถิติ จกฺขุมา จักขุ ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีจักขุ
- ชฺุติ อสฺส อตฺถิติ ชฺุติมา ความโพล่ง ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีความโพล่ง

- **ณ ปัจจัย** เช่น

- สทฺธา อสฺส อตฺถิติ สทฺโธ ศรัทธา ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีศรัทธา
- มจฺเฌรํ อสฺส อตฺถิติ มจฺเฌโร ความตระหนี่ ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น (ชนนั้น) ชื่อว่า มีความตระหนี่

๑๐. ปกตัตถิต

ปกตัตถิต ใช้ มย ปัจจัย แทน ปกต หรือ วิการ ศัพท์ เช่น

- สุวณฺเณน ปกตํ โสวณฺณมยํ (ภาชนะ) อันบุคคลทำแล้ว ด้วยทอง ชื่อว่า ภาชนะอันบุคคลทำแล้วด้วยทอง
- สุวณฺณสฺส วิกาโร โสวณฺณมยํ (ภาชนะ) เป็นวิการ แห่งทอง ชื่อว่า ภาชนะอันเป็นวิการแห่งทอง
- มตฺติกาย ปกตํ มตฺติกามยํ (ภาชนะ) อันบุคคลทำแล้ว ด้วยดิน ชื่อว่า ภาชนะอันบุคคลทำแล้วด้วยดิน
- มตฺติกาย วิกาโร มตฺติกามยํ (ภาชนะ) เป็นวิการ แห่งดิน ชื่อว่า ภาชนะอันเป็นวิการแห่งดิน
- อยฺสา ปกตํ อโยมยํ (ภาชนะ) อันบุคคลทำแล้ว ด้วยเหล็ก ชื่อว่า ภาชนะอันบุคคลทำแล้วด้วยเหล็ก
- อยฺโส วิกาโร อโยมยํ (ภาชนะ) เป็นวิการ แห่งเหล็ก ชื่อว่า ภาชนะอันเป็นวิการแห่งเหล็ก

๑๑. ปุรณัตถิต

ปุรณัตถิต ใช้ปัจจัย ๕ ตัว คือ **ติย, ถ, ฐ, ม, อี** แทน ปุรณ ศัพท์ ลงหลังปกติสังขยาอย่างเดียวยังขยาตั้งแต่ เอกาทส ถึง อฏฐารส ถ้าต้องการให้เป็นลิงค์อื่นจากอิตถิลิงค์ ให้ลง **ม** ปัจจัย

- **ติย** ปัจจัย คือ

- ทวินันุ ปุรโณ ทุตโย (ชน) เป็นที่เต็ม แห่งชน ท.๒ ชื่อว่าที่ ๒ (แปลตามรูปวิเคราะห์ก็ได้)
- ตินณันุ ปุรโณ ตตโย (ชน) เป็นที่เต็ม แห่งชน ท. ๓ ชื่อว่าที่ ๓

- **ถ** ปัจจัย คือ

- จตุนันุ ปุรโณ จตุตโธ (ชน) เป็นที่เต็ม แห่งชน ท. ๔ ชื่อว่าที่ ๔

- **ฐ** ปัจจัย คือ

- ฉนุนันุ ปุรโณ ฉนุฐโธ (ชน) เป็นที่เต็ม แห่งชน ท.๖ ชื่อว่าที่ ๖

- **ม** ปัจจัย เช่น

- ปณุนันุ ปุรโณ ปณโม (ชน) เป็นที่เต็ม แห่งชน ท. ๕ ชื่อว่าที่ ๕
- สตตุนันุ ปุรโณ สตตโม (ชน) เป็นที่เต็ม แห่งชน ท. ๗ ชื่อว่าที่ ๗

- **อี** ปัจจัย เป็นอิตถิลิงค์อย่างเดียวย ลงได้ตั้งแต่ เอกาทส ถึง อฏฐารส เท่านั้น เช่น

- เอกาทสนันุ ปุรณึ เอกาทสี (หญิง) เป็นที่เต็ม แห่งหญิง ท. ๑๑ ชื่อว่าที่ ๑๑
- ทวาทสนันุ ปุรณึ ทวาทสี (หญิง) เป็นที่เต็ม แห่งหญิง ท.๑๒ ชื่อว่าที่ ๑๒

ในตถิตนี้ มีศัพท์พิเศษศัพท์หนึ่งคือ **อชฺฒ** แปลว่า **กิ่ง** หรือ **ครึ่ง** แปลงกับปุรณสังขยามีเศษเป็นครึ่ง ตั้งวิเคราะห์เป็นตติยาตปปริสสมาส และ **อชฺฒ** ศัพท์ แปลงกับปุรณสังขยามีรูปต่าง ๆ ดังนี้

- อพฺพเชน ทฺติโย ทิวทฺโธ, ทิยทฺโธ (ชโน ชน) ที่ ๒ ด้วย ทั้งกิ่ง ชื่อว่าที่ ๒ ด้วยทั้งกิ่ง
- อพฺพเชน ตติโย อพฺพตติโย, อพฺพตเตยโย (ชโน ชน) ที่ ๓ ด้วย ทั้งกิ่ง ชื่อว่าที่ ๓ ด้วยทั้งกิ่ง
- ทิยทฺธํ สตํ ทิยทฺธมสตํ ร้อย ที่ ๒ ด้วยทั้งกิ่ง (ลำดับที่ ๒๐๐ โดยครั้งหนึ่ง = ที่ ๑๕๐)
- อพฺพตติยํ สหสฺสํ อพฺพตติยสหสฺสํ พัน ที่ ๓ ด้วยทั้งกิ่ง (ลำดับที่ ๓,๐๐๐ โดยครั้งหนึ่ง = ที่ ๒,๕๐๐)
- อพฺพตฺตทฺธํ ทสสหสฺสํ อพฺพตฺตทฺธมทสสหสฺสํ หมื่น ที่ ๔ ด้วยทั้งกิ่ง (ลำดับที่ ๔๐,๐๐๐ โดยครั้งหนึ่ง = ที่ ๓๕,๐๐๐)
- อพฺพตฺตทฺธมํ สตสหสฺสํ อพฺพตฺตทฺธมสตสหสฺสํ แสน ที่ ๕ ด้วยทั้งกิ่ง (ลำดับที่ ๕๐๐,๐๐๐ โดยครั้งหนึ่ง = ที่ ๔๕๐,๐๐๐)

การแปลง อพฺพ คัพพท์กับสังขยาอื่น

อพฺพ ต่อกับ ทฺติย แปลงเป็น ทิวทฺธม ทิยทฺธม
 อพฺพ ต่อกับ ตติย แปลงเป็น อพฺพตติย อพฺพตติย อพฺพตเตยย
 อพฺพ ต่อกับ จตฺตถ แปลงเป็น อพฺพตฺตทฺธม

การใช้ อพฺพ ต่อกับปุณฺสสังขยาจำนวนอื่น วาง อพฺพ ไว้หน้า เช่น

อพฺพตฺตทฺธม ที่ห้าด้วยทั้งกิ่ง อพฺพตฺตทฺธม ที่หกด้วยทั้งกิ่ง
 อพฺพตฺตทฺธม ที่เจ็ดด้วยทั้งกิ่ง อพฺพตฺตทฺธม ที่แปดด้วยทั้งกิ่ง
 อพฺพตฺตทฺธม ที่เก้าด้วยทั้งกิ่ง อพฺพตฺตทฺธม ที่สิบด้วยทั้งกิ่ง

การใช้ อพฺพ กับปุณฺสสังขยา นับนามนาม

- ชนานํ ทิยทฺธมสตํ ร้อยที่ ๒ ด้วยทั้งกิ่ง แห่งชน ท. (ชน ที่ ๑๕๐)
- ทิยทฺธมํ ชนสตํ ร้อยแห่งชน ที่ ๒ ด้วยทั้งกิ่ง (ชน ที่ ๑๕๐)

คัมภีร์ปทฺฐปฺลิตฺธิ แสดงว่า

- กฺขตฺตฺ ใช้แทน วาร ศัพฺท (ครั้ง คราว วาระ) ลง หลังปฺกตฺิสัํขยา และ สกฺิ พหุ กตฺิ ศัพฺท เช่น
เอก	เอกํ วารํ	เอกกฺขตฺตฺ	ครั้งหนึ่ง, วาระหนึ่ง, คราวเดียว
ทฺวิ	ทฺเว วาเร	ทฺวิกฺขตฺตฺ	๒ ครั้ง, ๒ วาระ
ตฺติ	ตฺตโย วาเร	ตฺติกฺขตฺตฺ	๓ ครั้ง, ๓ วาระ
สตฺต	สตฺตว วาเร	สตฺตกฺขตฺตฺ	๗ ครั้ง, ๗ วาระ

๑๒. สัํขยาตฺทิตฺ

สัํขยาตฺทิตฺ ใช้ ก ปัจจยฺ แทน ปริมาณ ศัพฺท และลงหลังปฺกตฺิสัํขยา เช่น

- ทฺเว ปริมาณานิ อสฺสชาติ ทฺวิกํ ปริมาณ ท.เครื่องกำหนดนับ) ของวัตฺตุนันฺ ๒ เหตุุนันฺ (วัตฺตุนันฺ) ชื่อว่ามีปริมาณ ๒
- ตฺตนิ ปริมาณานิ อสฺสชาติ ตฺติกํ ปริมาณ ท. ของวัตฺตุนันฺ ๓ เหตุุนันฺ (วัตฺตุนันฺ) ชื่อว่ามีปริมาณ ๓

๑๓. วิภาคศัพท์

วิภาคศัพท์ ใช้ปัจจัย ๒ ตัว คือ ธา, โส แทน วิภาค ศัพท์ เช่น

- ธา ปัจจัย เช่น

- เอเคน วิภาคเคน เอกธา โดยส่วน เดียว ชื่อว่า โดยส่วนเดียว

- ทวีหิ วิภาคเคหิ ทวีธา โดยส่วน ท.๒ ชื่อว่า โดยส่วนสอง

- โส ปัจจัย เช่น

- ปเทน วิภาคเคน ปทโส โดยความจำแนก โดยบท ชื่อว่า โดยจำแนกโดยบท

- สุตเตน วิภาคเคน สุตตโส โดยความจำแนก โดยสูตร ชื่อว่า โดยจำแนกโดยสูตร

๑๔. กาวต์ทิต

กาวต์ทิต ใช้ปัจจัย ๖ ตัว คือ ตต, ฌย, ตตน, ตา, ฌ, กณ ปัจจัย แทน กาว ศัพท์

- ตต ปัจจัย เช่น

- ลงในชื่อ จนุทสฺส ภาโว จนุทตฺตํ ความเป็น แห่งพระจันทร์ ชื่อว่า จันทตตะ
- ลงในชาติ มนุสฺสสส ภาว มนุสฺสตฺตํ ความเป็น แห่งมนุษย์ ชื่อว่า มนุสสัตตะ
- ลงในทัพพะ ทณฺฑิโน ภาโว ทณฺฑิตฺตํ ความเป็น แห่งคนมีไม้เท้า ชื่อว่า ทณฺฑิตตะ
- ลงในกิริยา ปาจกฺสฺส ภาโว ปาจกตฺตํ ความเป็น แห่งคนหุง ชื่อว่า ปาจกัตตะ
- ลงในคุณ นิลสฺส ภาโว นิลตฺตํ ความเป็น แห่งของเขียว ชื่อว่า นิลตตะ

- ฌย ปัจจัย มีอำนาจให้พฤทธิต้นศัพท์ แล้วลป ฌ ให้แปลง ย กับที่สุดศัพท์เป็นอย่างอื่นบ้าง เป็นอย่างเดิมบ้าง เช่น

- ปณฺฑิตสฺส ภาโว ปณฺฑิจจํ ความเป็นแห่งบัณฑิต ชื่อว่า ปันฑิจจะ (แปลง ตย เป็น จจ)
- กุสฺสส ภาโว โกสฺสลํ ความเป็น แห่งคนฉลาด ชื่อว่า โกสัลละ (แปลง ลย เป็น ลล)
- สมณฺส ภาโว สามณฺญํ ความเป็น แห่งสมณะ ชื่อว่า สามัญญะ (แปลง ฌย เป็น ญญ)
- สุทฺทสฺส ภาโว โสทฺทชฺชํ ความเป็น แห่งเพื่อนมีใจดี ชื่อว่า โสทฺทชชะ (แปลง ทย เป็น ชช)
- บุริสฺส ภาโว โปริสฺสํ ความเป็น แห่งบุรุษ ชื่อว่า โปริสสะ
- นิปกฺส ภาโว เนปกกํ ความเป็น แห่งคนมีปัญญารักษาไว้ซึ่งตน ชื่อว่า เนปิกกะ
- อูปฺมาย ภาโว โอปมมํ ความเป็น แห่งอุปมา ชื่อว่า โอปัมมะ

- ตตน ปัจจัย เช่น

- ปุณฺณชนสฺส ภาโว ปุณฺณชนตฺตณฺํ ความเป็น แห่งปุณฺณชน ชื่อว่า ปุณฺณชนะ
- เวทฺนาย ภาโว เวทฺนตฺตณฺํ ความเป็น แห่งความเป็นผู้มีเวทนา ชื่อว่า เวทนต์ตนะ

- ขายาย ภาโว ขายตตณํ ความเป็น แห่งความเป็นเมีย ชื่อว่า ขายัตตนะ
- ชารสฺส ภาโว ชารตตณํ ความเป็น แห่งความเป็นชู้ ชื่อว่า ชารัตตนะ

- **ตา ปัจจัย** เป็นอิทธิลึงค์อย่างเดียว เช่น

- มุทุโน ภาโว มุฑุตตา ความเป็น แห่งคนอ่อน ชื่อว่า มุฑุตตา
- นิททารามสฺส ภาโว นิททารามตา ความเป็น แห่งคนมีความลับเป็นที่มายินดี ชื่อว่า นิททารามตา
- สหายสฺส ภาโว สหายตา ความเป็น แห่งสหาย ชื่อว่า สหายตา

- **ณ ปัจจัย** เช่น

- วิสมสฺส ภาโว เวสมํ ความเป็น แห่งของเสมอปราศ (ไม่เสมอ) ชื่อว่า เวสมะ
- สฺจโน ภาโว สฺจํ ความเป็น แห่งของสะอาด ชื่อว่า สฺจจะ
- มุทุโน ภาโว มุฑุทวํ ความเป็น แห่งคนอ่อน ชื่อว่า มุฑุทวะ

- **ณ ปัจจัย** คือ

- รณณียสฺส ภาโว รณณียกํ ความเป็น แห่งของอันบุคคลพึงยินดี ชื่อว่า รณณียกะ
- มนุญญสฺส ภาโว มานุญญกํ ความเป็น แห่งของที่เป็นที่พอใจ ชื่อว่า มานุญญกะ

- **ปัจจัยพิเศษ ๓ ตัว คือ ฌนย ฌนย พย** ให้ใช้แทนภาวะศัพท์เหมือนกัน ดังนี้

- **ลง ฌนย ปัจจัย** เช่น

- วีรสฺส ภาโว วีริยํ ความเป็นแห่งคนกล้า ชื่อว่า วีริยะ
- อลสฺส ภาโว อลสิยํ ความเป็นแห่งความเกียจคร้าน ชื่อว่า อลสิยะ

- ลง เนยย ปัจจัย เช่น

- สุจิโน ภาโว โสเจยย ความเป็นแห่งของสะอาด ชื่อว่า โสเจยยะ

- ลง พย ปัจจัย เช่น

- ทาสส ภาโว ทาสพย ความเป็นแห่งทาส ชื่อว่าทสัพยะศัพท์เหล่านี้ ตั้งวิเคราะห์เหมือน ตต ปัจจัย

ข้อควรจำ ศัพท์ลงปัจจัยภาวต์ทิตทั้งสิ้น เป็นนปฺสกลิงค์ล้วน เว้นเฉพาะ ตา ปัจจัยเป็นอิติลึงค์อย่างเดียว

การแปลของภาวต์ทิต มี ๕ แบบ

๑. นามนามอยู่หน้า ภาวต์ทิตอยู่หลัง มีสำเนียงแปลว่า ความเป็นแห่ง.....

ยกตัวอย่างเช่น ปณฺชิตสส ภาโว ปณฺชิจจํ, อรหโต ภาโว อรหตฺตํ

๒. คุณนามอยู่หน้า ภาวต์ทิตอยู่หลัง มีสำเนียงแปลว่า ความที่แห่ง.....เป็น.....

ยกตัวอย่างเช่น หตฺถิสส มหนตฺตา

๓. ต ปัจจัย อยู่หน้า ภาวต์ทิตอยู่หลัง มีสำเนียงแปล ๒ แบบ คือ

๑. ต ปัจจัย ที่ประกอบด้วย สกัมมธาตุ มีสำเนียงแปลว่า ความที่แห่ง.....เป็น.....อัน.....แล้ว ยกตัวอย่างเช่น อตฺตนา ปาปกมมสฺส กตภาโว

๒. ต ปัจจัย ที่ประกอบด้วย อกัมมธาตุ มีสำเนียงแปลว่า ความที่แห่ง.....เป็น.....แล้ว ยกตัวอย่างเช่น เถรสฺส คามํ ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐตฺตํ

๔. ยุ ปัจจัยอยู่หน้า ภาวต์ทิตอยู่หลัง มีสำเนียงแปลว่า ความเป็นคืออัน..... ยกตัวอย่างเช่น คามํ คมนภาโว

๕. นตฺถิ, อตฺถิ, อยู่หน้า ภาวต์ทิตอยู่หลัง มีสำเนียงต่างกันดังนี้

๑. นตฺถิ อยู่หน้า ภาวต์ทิตอยู่หลัง มีสำเนียงแปลว่า ความที่แห่ง.....ไม่มีอยู่ ยกตัวอย่างเช่น ปุวสฺส นตฺถิภาโว

๒. อตฺถิ อยู่หน้า ภาวต์ทิตอยู่หลัง มีสำเนียงแปลว่า ความที่แห่ง.....มีอยู่ ยกตัวอย่างเช่น ปุวสฺส อตฺถิภาโว

๑๕. อพยยัตถิต

อพยยัตถิต ใช้ปัจจัย ๒ ตัว คือ ถา, ถัม แทน ปการ ศัพท์ ลงหลังศัพท์นาม

- ถา ปัจจัย เช่น

- โย ปกาโร ยถา ประการใด
- ยัม ปการัม ยถา ซึ่งประการใด
- เยน ปกาเรน ยถา ด้วยประการใด
- โส ปกาโร ตถา ประการนั้น
- ตัม ปการัม ตถา ซึ่งประการนั้น
- เตน ปกาเรน ตถา ด้วยประการนั้น
- สพฺเพน ปกาเรน สพฺพถา โดยประการทั้งปวง

- ถัม ปัจจัย ลงหลัง กิ และ อิม เช่น

- โโก ปกาโร กถัม ประการไร
- อยัม ปกาโร อิตถัม ประการนี้

ตํทิตพิเศษ ๒ อย่าง

อุปมาตํทิต ใช้ आयิตต ปัจจัย แทน วिय ทิสฺสตี เช่น

- ฐโม วिय ทิสฺสตีติ ฐมายิตตตํ (วตฺถุ) วัตฺถุใด ย่อมปรากฏ ราวกะว่าควัน เพราะเหตุนั้น วัตฺถุนั้น ชื่อว่าปรากฏราวกะว่าควัน
- ติมิรํ วिय ทิสฺสตีติ ติมารายิตตตํ (วตฺถุ) วัตฺถุใด ย่อมปรากฏ ราวกะว่าหมอก เพราะเหตุนี้วัตฺถุนั้น ชื่อว่าปรากฏราวกะว่าหมอก

นิสฺสิตตํทิต ใช้ ล ปัจจัย แทน นิสฺสิต และ ฐาน ศัพท์ เช่น

- ทุฏฺฐ วตฺถุ นิสฺสิตํ ทุฏฺฐลลํ (กมฺม) กรรม อันอาศัยแล้ว ซึ่งวตฺถุ อันชั้ว ชื่อว่าทุฏฺฐลละ
- ทุฏฺฐโน (วตฺถุโน) ฐานํ ทุฏฺฐลลํ (กมฺม) กรรม เป็นที่ตั้ง แห่งวตฺถุ อันชั้ว ชื่อว่าทุฏฺฐลละ
- เวทสฺส ฐานํ เวทลลํ (สาสนํ) คำสั่งสอน อันอาศัยแล้ว ซึ่งพระเวท หรือ (คำสั่งสอน) เป็นที่ตั้งแห่งพระเวท ชื่อว่าเวทลละ

สรุปลักษณะศัพท์

๑. ศัพท์ที่ลงปัจจัยศัพท์ ท้ายนามศัพท์บ้าง อพยยศัพท์บ้าง เพื่อแทนเนื้อความของศัพท์ต่าง ๆ ทั้งเป็นการย่อศัพท์ให้สั้นลงด้วย เป็นศัพท์ แต่ถ้าวลงปัจจัยศัพท์ที่เป็นอพยยะ ไม่ต้องลงวิภัตตินาม
๒. โคตตศัพท์ สมุหศัพท์ และภาวศัพท์ เป็นนามนาม ไม่ต้องมีอัญญบท หรือประธาน
๓. ตรตยาที่ศัพท์ ซาตาที่ศัพท์ สมุหศัพท์ เสฏฐศัพท์ ตทิสสัถิศัพท์ ปกตศัพท์ สังขยาศัพท์ ปุรณศัพท์ เป็นคุณนาม
๔. วิภาคศัพท์ และอพยยศัพท์ เป็นอสังค์ แจกด้วยนามไม่ได้ เพราะเป็นอพยยศัพท์
๕. ราคาที่ศัพท์ ฐานศัพท์ เป็นได้ทั้งนามนามและคุณนาม
๖. ศัพท์เดี่ยวอาจสำเร็จมาจากหลายศัพท์ เช่น นาครตา เป็นซาตาที่ศัพท์และสมุหศัพท์วิเคราะห์ว่า นคเร ซาโต นาคโร (ชโน), นาครานํ สมุโห เป็น นาครตา แปลว่า ประชุม แห่งชาวเมือง
๗. นามนาม คุณนาม นามกิตก์ กิริยากิตก์ ที่เข้าสมานั้น ตัวประธานต้องเป็นฉฐฐวิภัตติ เช่น ทหกรกาลโต ปฎฐาย แต่กาลแห่งตน เป็นคนหนุ่ม.

แบบฝึกหัด

๑. ศัพท์เช่นไรเรียกว่าศัพท์ตัดทอน? ต่างจากศัพท์สมาสอย่างไร?
๒. ศัพท์ตัดทอนต่างจากศัพท์นามกิตก์อย่างไร?
๓. ศัพท์ตัดทอนแจกวิภัติได้หรือไม่? ปณฺโญ เป็นศัพท์ตัดทอนหรือไม่? อธิบายด้วย?
๔. ปัจจัยกิตก์กับปัจจัยตัดทอนใช้ต่างกันอย่างไร? สรรณฺย เป็นตัดทอนหรือกิตก์ มีวิธีกำหนดอย่างไร?
๕. ปุชนฺเียว เป็นได้ทั้งตัดทอน ทั้งกิตก์ รู้ได้อย่างไรว่าควรใช้เป็นตัดทอนหรือกิตก์?
๖. โภชโก, โภคี เป็นศัพท์ตัดทอนหรือกิตก์? มีความต่างกันอย่างไร?
๗. ในตัดทอนทั้งสี่ นิยมบทปลงเป็นลึงค์จะอะไร?
๘. ปัจจัยตัดทอน ใช้ประกอบกับศัพท์พวกไหนได้บ้าง? ยกตัวอย่างด้วย?
๙. ตัทธิโดยย่อมีเท่าไร? โดยพิสดารมีเท่าไร? อะไรบ้าง?
๑๐. ยกเว้นวิภาคตัดทอนในสามัญญุตัทธิแล้ว ตัทธิไหน เป็นนามอะไร?
๑๑. ปัจจัยตัดทอนอะไรที่ลงในศัพท์แล้ว เป็นนามนาม? จงอธิบาย?
๑๒. ปัจจัยอะไรบ้าง ที่ลงในศัพท์แล้ว เป็นนามนาม? จงยกตัวอย่าง?
๑๓. ที่ได้ชื่อว่าโคตตตัดทอน เพราะอะไร?
๑๔. ตัทธินี้ ใช้ปัจจัยแทนศัพท์กี่ตัว? อะไรบ้าง? ยกตัวอย่างด้วย?
๑๕. โคตตตัดทอนมีวิธีตั้งวิเคราะห์อย่างไร? ยกตัวอย่างด้วย?
๑๖. เมื่อลงปัจจัยในโคตตตัดทอนแล้ว ต้องทำอย่างไร?
๑๗. โคตตตัดทอนเป็นตัทธินามหรือคุณ? เป็นได้กี่ลึงค์? ยกตัวอย่างด้วย?
๑๘. เหตุใด จึงเรียกว่า ทรตยาหิตัทธิ? มีปัจจัยกี่ตัว? อะไรบ้าง?
๑๙. ฦก ปัจจัย ในโคตตตัดทอนและทรตยาหิตัทธิ ใช้ต่างกันอย่างไร?

๒๐. ตรรยาตีตัทธิต ใช้ ฦิก ปัจจัย แทนศัพท์อะไรได้บ้าง
๒๑. ฦิก ปัจจัย ในตรรยาตีตัทธิต ลงในอรรถหลายอย่าง รู้ได้อย่างไรเมื่อลงในศัพท์นั้น แปลว่าอย่างไร
๒๒. ฦิก ปัจจัย ลงในตัทธิตอะไรบ้าง ใช้ต่างกันอย่างไร
๒๓. จงแปลและตั้งวิเคราะห์ศัพท์ว่า เสนาสนิก มาดูลัก ๕ อย่าง
๒๔. ตัทธิตนี้ เป็นนามหรือคุณ การตั้งวิเคราะห์ในตัทธิตนี้ มีวิธีการอย่างไร
๒๕. ราคาตีตัทธิต ใช้ปัจจัยแทนศัพท์ที่ตัว ปัจจัยอะไรใช้แทนศัพท์ไหน
๒๖. ตัทธิตนี้ เป็นนามหรือคุณ ต่างจากตรรยาตีตัทธิตอย่างไรบ้าง
๒๗. ตัทธิตไหนบ้าง ใช้ปัจจัยแทนศัพท์เป็นอันมาก
๒๘. นาคริก, นาโคร แปลว่า ชาวเมือง เป็นตัทธิตเดียวกันหรือต่างกัน จงวิเคราะห์มาดู
๒๙. ตัทธิตอะไรใช้ปัจจัยแทนศัพท์โดยไม่มีจำกัด รู้ได้อย่างไรว่าในที่นั้น ๆ ใช้ปัจจัยแทนศัพท์เหล่านั้น
๓๐. ฦ ปัจจัย ในตัทธิตนี้ ลงในอรรถอะไรบ้าง มีวิธีการทำอย่างไร
๓๑. เหตุใด จึงชื่อว่าชาตาทิตัทธิต ใช้ปัจจัยแทนศัพท์อะไรบ้าง ยกตัวอย่างด้วย
๓๒. ชาตาทิตัทธิตเป็นนามหรือคุณ เพราะเหตุใด ไสตุลิก, ไสตุลีย แปลว่า (ชน) ถึงซึ่งความสวัสดิ เป็นตัทธิตอะไร จงตั้งวิเคราะห์
๓๓. การตั้งวิเคราะห์ชาตาทิตัทธิต มีกฎเกณฑ์อย่างไรบ้าง
๓๔. การตั้งวิเคราะห์และคำแปลศัพท์ชาตาทิตัทธิตและตัทธิตที่สัทธิตัทธิตเหมือนกัน จะรู้ได้อย่างไรว่าเป็นตัทธิตไหน พุตติมา เป็นตัทธิตอะไร ตั้งวิเคราะห์อย่างไร
๓๕. สมุหตัทธิตหมายถึงอะไร มีปัจจัยที่ตัว อะไรบ้าง ปัจจัยตัวไหนเป็นเครื่องหมายลิงค์อะไร
๓๖. ตัทธิตนี้ เป็นคุณหรือนาม ต่างจากราคาตีตัทธิตอย่างไรบ้าง
๓๗. เหตุใด ในรูปวิเคราะห์ตัทธิตนี้ จึงบังคับให้ประกอบศัพท์นามเป็นพหูพจน์
๓๘. ถ้าแปล นคร ศัพท์ว่า ประชุมแห่งชาวเมือง เป็นตัทธิตอะไร จงตั้งวิเคราะห์

๓๙. ความตา เป็นตั้ทิตอะไรๆ แปลว่าอะไรๆ จงแสดงที่มาของศัพท์ ตั้งแต่เป็นนามจนถึงตั้ทิตนี้ๆ
๔๐. ศัพท์ที่ลง ณ ปัจจัย ในแต่ละตั้ทิต ต่างกันอย่างไรๆ วิเคราะห์มาด้วย
๔๑. ฐานตั้ทิต มีปัจจัยกี่ตัวๆ อะไบบ้างๆ ปัจจัยนี้ใช้แทนศัพท์อะไร
๔๒. ฐานตั้ทิต เป็นนามพวกไหนๆ โภชนียัม ตั้งวิเศษห้อย่างไร
๔๓. ปัจจัยในตั้ทิตนี้ ใช้ประกอบกับศัพท์พวกไหน
๔๔. พหุลตั้ทิต ใช้ปัจจัยอะไรแทนพหุลศัพท์
๔๕. เหตุใดในรูปวิเคราะห์จึงใช้ ปกติ แทน พหุล
๔๖. ตั้ทิตนี้ เป็นได้กึ่งลิงค์ เหตุใด จึงเป็นได้เช่นนี้
๔๗. ปัจจัยในตั้ทิตนี้ ใช้ประกอบกับศัพท์พวกไหน
๔๘. ในเสฐฐตั้ทิต มีปัจจัยกี่ตัว ตัวไหนใช้รรอยอย่างไร
๔๙. ปัจจัยในเสฐฐตั้ทิต มีเท่าไร ใช้ในที่ต่างกันอย่างไร
๕๐. อีย ปัจจัย ลงในอรรถแห่งตั้ทิตอะไรบ้าง ศัพท์ที่ประกอบปัจจัยนี้ต้องเป็น คุณนามเท่านั้นมิใช่หรือ จะจัดเป็นชั้นยั้งและหย่อนตามคุณศัพท์นั้นๆ อย่างไร
๕๑. ปัจจัย ๕ ตัวนั้น เป็นเครื่องหมายคุณนามชั้นไหนบ้าง
๕๒. เสฐฐตั้ทิตลงปัจจัยในศัพท์ไหน เป็นนามศัพท์พวกไหน
๕๓. เสยโย,เซยโย ลงปัจจัยอะไร เหตุใด จึงเป็นรูปอย่างนั้น วิเคราะห์ด้วย
๕๔. กานियो,เซฐฐฐ แต่ละศัพท์เป็นศัพท์ชั้นไหน วิเคราะห์อย่างไร
๕๕. จงประกอบ ปุณญ ศัพท์ ตามปัจจัยทั้ง ๕ ในเสฐฐตั้ทิตมาดู
๕๖. ปณทิต ศัพท์ ถ้าแปลว่า “ชนมีชาติแห่งบัณฑิต, เกิดแล้วโดยชาติแห่งบัณฑิตเป็นบัณฑิตกว่า” แต่ละคำแปลเป็นตั้ทิตอะไร จงตั้งวิเคราะห์

๕๗. ตัทธิตนี้ ใช้ปัจจัยแทนศัพท์ก็ตัว อะไรบ้าง ใช้แทนศัพท์อะไร
๕๘. ตัทธิตนี้ จัดเป็นนามหรือคุณ หรือเป็นได้ทั้งสองยกตัวอย่างด้วย
๕๙. ในปัจจัย ๙ ตัวนั้น ตัวไหนนิยมลงในศัพท์อย่างไร
๖๐. อายสฺมา ลงปัจจัยอะไร วิเคราะห์อย่างไร เหตุใด จึงเป็นรูปเช่นนั้น
๖๑. โภโค, โภคี, ยสฺสี แปลว่าอย่างไร ลงปัจจัยอะไร วิเคราะห์อย่างไร
๖๒. ธมฺมิโก, อนาถปิณฑิโก ต่างก็เป็นชื่อของอุบาสก รูปวิเคราะห์ต่างกันหรือไม่ จงอธิบาย
๖๓. อนติมา, ปุตติมา, สดตฺตมา ศัพท์ไหน ลงปัจจัยอะไร มีรูปลิงค์ไหน
๖๔. ตัทธิตนี้มีปัจจัยก็ตัว คืออะไร ใช้แทนศัพท์อะไรบ้าง
๖๕. มย ปัจจัย นิยมลงในศัพท์ชนิดไหน ยกตัวอย่างด้วย
๖๖. โสวณฺณมยํ เป็นศัพท์นามหรือคุณ ตั้งวิเคราะห์อย่างไร
๖๗. ปุรณตัทธิต มีปัจจัยเท่าไรๆ อะไรบ้างๆ ใช้แทนศัพท์อะไรๆ
๖๘. ปัจจัยทั้ง ๕ นี้ มีกฎเกณฑ์ให้ลงในศัพท์พวกไหนหรือไม่ๆ เมื่อลงกับศัพท์พวกนั้นแล้ว ทำศัพท์พวกนั้นให้คงที่อยู่หรือเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไรๆ ยกตัวอย่างให้เห็นด้วยๆ
๖๙. ตัทธิตนี้ เป็นคุณทั้งหมดใช่หรือไม่ๆ เป็นได้ทั้ง ๓ ลิงค์ หรืออย่างไรๆ
๗๐. ปัจจัยในปุรณตัทธิตประกอบกับศัพท์สังขยาเพียงแต่เป็นสังขยาแล้วก็ประกอบได้ทุกตัวหรือมีจำกัดอย่างไรๆ จงอธิบายๆ
๗๑. อี ปัจจัย ในตทิสฺสตัทธิต กับปุรณตัทธิต มีวิธีใช้ต่างกันอย่างไรๆ
๗๒. อี ปัจจัย ลงในสังขยาตั้งแต่ เอกาทส ถึง อฏฐารส แล้วปัจจัยอื่นมาลงกับสังขยาเหล่านี้ได้หรือไม่
๗๓. คำว่า อหุตฺม ซึ่งแปลว่า กิ่ง ได้แก่จำนวนเท่าไรๆ ใช้อย่างไรๆ
๗๔. จงประกอบสังขยา จตุ, จตุทฺทส ลงในปุรณตัทธิตพร้อมตั้งวิเคราะห์ๆ
๗๕. สังขยาตัทธิต มีปัจจัยก็ตัวๆ ใช้แทนศัพท์อะไรๆ ยกตัวอย่างด้วยๆ

๗๖. ปัจจัยในตัถุทธินี้ใช้ลงในศัพท์พวกไหนๆ สดุดกั วิเคราะห์อย่างไร ๑
๗๗. ตัถุทธินี้ เป็นนามหรือคุณ๑ เป็นได้กัลึงค์๑ ยกตัวอย่างด้วย๑
๗๘. ปัจจัยใน วิภาคตัถุทธินี้ประกอบกับศัพท์ทั่วไปหรือเฉพาะศัพท์๑ แจกด้วยวิภตตินามทั้ง ๗ อย่างไร๑
๗๙. ปัจจัยในตัถุทธินี้ใช้แทนศัพท์อะไร๑ มีหลักการใช้อย่างไร๑
๘๐. ตัถุทธินี้จัดเป็นลึงค์อะไร๑ สดุดธา แปลว่าอย่างไร๑ ตั้งวิเคราะห์ด้วย๑
๘๑. ภาวตัถุทธินี้ มีปัจจัยกัตัว๑ อะไรบ้าง๑ ใช้แทนศัพท์อะไร๑
๘๒. ตัถุทธินี้ เป็นนามหรือคุณ๑ เป็นได้กัลึงค์ ลึงค์ไหนบ้าง๑
๘๓. ให้ยกตัวอย่างศัพท์ที่ลงปัจจัยในตัถุทธินี้ มาอย่างละศัพท์๑
๘๔. ปัจจัยในตัถุทธินี้ ลงในศัพท์พวกไหนบ้าง๑ ยกตัวอย่างด้วย๑
๘๕. อาษุขวิ, มหุทวิ เป็นตัถุทธินี้หรือ๑ จงวิเคราะห์มาดู๑
๘๖. ตา ปัจจัย ลงในตัถุทธินี้หรือ๑ จะรู้ได้อย่างไรว่าเป็นตัถุทธินั้น๑
๘๗. อัพยยตัถุทธินี้ มีปัจจัยกัตัว๑ อะไรบ้าง๑ เมื่อลงแล้ว จัดเป็นลึงค์อะไร๑
๘๘. ถา ทา ธา ปัจจัย ตัวไหน ลงในตัถุทธินี้หรือ๑ ยกตัวอย่างด้วย๑
๘๙. ปกตีสังขยา สัพพนาม ลงปัจจัยแล้วเป็นตัถุทธินี้หรือ๑ ยกตัวอย่างด้วย๑
๙๐. ภิกุขุ, ภิกุโข เป็นตัถุทธินี้หรือ๑ จงแปลและตั้งวิเคราะห์มาดู๑
๙๑. คำศัพท์ต่อไปนี้ ลงปัจจัยอะไร ในตัถุทธินี้ไหน แล้วตั้งวิเคราะห์ พร้อมเขียนแปลมาดูด้วย

๙๑.๑ วารุณิ

๙๑.๒ มานโว

๙๑.๓ เวธเวโร

๙๑.๔ เตลิกั

๙๑.๕ สากุณิโก

๙๑.๖ มาคโธ

๙๑.๗ ปุตุติโม

๙๑.๘ อสุสชาติโย

๙๑.๙ มานุสโก

๙๑.๑๐ ชนตา

๙๑.๑๓ ทยาตุ

๙๑.๑๖ ปาปิโย

๙๑.๑๙ สฺซี่

๙๑.๒๒ สตีมา

๙๑.๒๕ ทฺตีโย

๙๑.๑๑ มทนียํ

๙๑.๑๔ ปาปโตร

๙๑.๑๗ มายาวี

๙๑.๒๐ คุณวา

๙๑.๒๓ สทฺโธ

๙๑.๒๖ ปณฺทิจจํ

๙๑.๑๒ ปุชเนยฺโย

๙๑.๑๕ ปณฺตีโตร

๙๑.๑๘ อตฺถิโก

๙๑.๒๑ ปุณฺณวา

๙๑.๒๔ มตฺติกามยํ

๙๑.๒๗ ทาสพฺยํ